
JEZUIŤSKÉ DIVADLO V SPIŠSKEJ KAPITULE DIVADELNÉ DRÁMY Z POLOVICE 17. STOROČIA

MIROSLAV VARŠO

Ústav divadelnej a filmovej vedy Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Abstrakt: V stredobode pozornosti štúdie je divadlo v jezuitskom gymnázium v Spišskej Kapitule, reprezentujúce spoluúčasť severovýchodnej časti rakúsko-uhorskej monarchie na bohatom kultúrnom živote barokovej Európy. Rozšírený sklon k teatralizácii života je popri inom reprezentovaný aj neúnavnou kreatívnou aktivitou jezuitov za podpory šľachty a duchovenstva, ako to nakoniec vyplýva aj zo stručnej analýzy dvoch zachovaných divadelných programov *Sapientia Salomonis Quesita et Possessa* (1649) a *Magnes Amoris Divini* (1650).

KLúčové slová: jezuitské divadlo, divadlo na Spiši, barokový magnetizmus

V čase, keď na európskych dvoroch začínajú prvky teatralizácie vstupovať do bežného života, či to bol prísny španielsky dvorný ceremoniál madridského a viedenského dvora, alebo francúzsky ceremoniál, doprevádzajúci kráľa kdekoľvek kráčaľ, ani cirkev nezaostáva za dvorskými sklonmi inscenovať jednotlivé udalosti. Nádherné procesie počas významných kresťanských sviatkov, slávnosti vyhlasovania svätých, prenášanie relikvií sú pôsobivou sebareprezentáciou.¹

Práve cirkevný vplyv prináša v tomto období divadlu nesmierne obohatenie. Horizontálu ľudského sveta, ktorou sa inšpiruje *commedia dell'arte* aj alžbetínske divadlo, dopĺňa o vertikálu: „Barokové divadlo siaha z neba cez svet až do pekla. Predstavuje tak obnovu transcendentného stredovekého kozmu. Základom barokového divadla je napätie medzi imanenciou a transcenciou a každá udalosť na javisku je súčasťou dejín spásy“.²

Zdivadelnenie života vstupuje aj do priestoru protestantských škôľ a katolíckych rádov. A niet sa čomu diviť, veď práve školy a kolégiá sú miestami získavania a šírenia vzdelanosti, pestovania ducha doby, miestom stretu výnimočných osobností so snahami inscenovať novú tvár sveta. Tak ako dvorská spoločnosť nadobúda v oslave platnú podobu, aj protestantské divadlo a jezuitská dráma sú korunováciou odovzdávaného vzdelania a vyjadrením presvedčenia o pravej podobe božieho sveta a úlohy človeka v ňom.

Teatralizácia Európy 17. storočia neobišla ani Horné Uhorsko. Akoby aj mohla, keď tu sídlili šľachtici aj cirkevní hodnostári úzko prepojení s viedenským dvorom, nahustení aj kvôli okupácii veľkého územia juhovýchodnej Európy tureckými vojskami.

V nasledujúcich riadkoch sa ohnisko nášho bádania zúži na jezuitské kolégium v Spišskej Kapitule, ktoré v dôstojnej miere reprezentuje participáciu severový-

¹ FISCHER-LICHTE, Erika. *Dejiny drámy*. Bratislava : Divadelný ústav, 2003. ISBN 80-88987-47-4, 1. vydanie, s. 119 – 120.

² Tamže, s. 120.

chodnej časti rakúsko-uhorskej monarchie na bohatom kultúrnom živote barokovej Európy. Všeobecný príklon k zdívalneniu života je tu zastúpený okrem iného aj neúnavnou a nápaditou aktivitou jezuitského rádu, pochopiteľne s podporou niektorých jednotlivcov z radov šľachty a duchovenstva.

Snahy jezuitov o usadenie sa na Spiši začínajú v roku 1604, viac ako štyridsať rokov po ich prvej misii v Trnave. Po niekoľkých neúspešných pokusoch³ sa im konečne podarilo získať benefícium Kaplnky Božieho Tela v Spišskej Kapitule (Kaplnka Zápoľskovcov). Bolo to 24. apríla 1647, po tom, ako prepošť Hoszutothy na naliehanie ostrihomského arcibiskupa Juraja Lippaya napísal pozývaciú listinu rakúskemu provinciálovi Spoločnosti Ježišovej do Viedne. Následne prebrali jezuiti kaplnku na bohoslužobné účely a tzv. budovu Kodrie⁴ na školské potreby.⁵ Už 12. novembra toho istého roku tu bolo zriadené jezuitské kolégium⁶ s tromi učiteľmi a asi dvadsiatimi študentmi. Kronika z roku 1647 uvádza: „(...) Otvoril triedy až po syntax (...) Pavol Szuhai bol prefektom celej školy a učiteľom štvrtákov. Zakrátko bolo vo všetkých triedach školy takmer sto [žiakov]. V priestoroch Kodrie, kde bola len škola, páter Pavol Szuhai na sviatky narodenia uviedol s úspechom a za veľkej účasti ľudu slovenskú hru.“⁷ Názov hry sa nespomína. Prvá známa slovenská hra so zachovanou synopsou je z roku 1648: *Apollo Coelis Redditus Seu S. Stephanus Protomartyr, contempto vanorum Deorum cultu, verum Deum agnoscens* (Apolón, vrátený nebu alebo sv. Štefan prvomučeník, ktorý pohrdnúc uctievaním márných bohov poznal Boha pravého). So študentmi novozaloženého jezuitského kolégia v Spišskej Kapitule ju nacvičil a predviedol prefekt školy Pavol Szuhai.⁸

Z rokov 1648 – 1650 je známych deväť programov najvyššieho typu jezuitskej drámy, tzv. *comoedia generalis*,⁹ pochádzajúcich z levočskej Brewerovej tlačiarne:¹⁰

*Apollo Coelis Redditus seu S. Stephanus Protomartyr*¹¹ (1648)

*Mitra Persica seu Infula Solaris*¹² (1649)

*Caput Toli in Insignibus*¹³ (1649)

³ Pozri BIZOŇOVÁ, Monika. Spoločnosť Ježišova a jej charakteristika. In *K počiatkom jezuitov na Spiši. Ján Voško – z reštaurátorskej tvorby*. Levoča, 2013. ISBN 978-80-85167-55-9, s. 9 – 35.

⁴ Kodria – z lat. *codrus* – chudobný. Vo všeobecnosti je to označenie budovy pre chudobných študentov (pozri OLEJNÍK, Vladimír. Synopsa dejín Spišskej rezidencie Spoločnosti Ježišovej od jej príchodu na Spiš. II. časť (1648 – 1655). In *Acta Musei Scepusiensis, Pohľady do minulosti VIII*. Levoča : Slovenské národné múzeum – Spišské múzeum v Levoči, 2008. ISBN 978-80-85167-39-9, s. 121.

⁵ Ref. 3, s. 26.

⁶ CHALUPECKÝ, Ivan. K začiatkom jezuitského školstva v Levoči. In *Jezuitské školstvo včera a dnes. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 12. 10. 2006 v Trnave*. Bratislava, 2006. ISBN 80-7141-545-6, ss. 167 – 173, s. 167.

⁷ Ref. 4, s. 46.

⁸ CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Kapitoly z dejín slovenského divadla*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1966, s. 93.

⁹ KAČIC, Ladislav. Jezuitská školská hra a hudba na Slovensku v 17. – 18. storočí. In *Jezuitské školstvo včera a dnes. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 12. 10. 2006 v Trnave*. Bratislava : 2006. ISBN 80-7141-545-6, 175-188, s. 178.

¹⁰ HORVÁTH, Pavel. Exulantské a katolícke tlače vydané Vavrincom Brewerom (1625-1664). In *Kniha '97 – '98. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 152 – 154.

¹¹ *Apolón vrátený nebu alebo sv. Štefan prvomučeník*.

¹² *Perzská mitra alebo slnečná infula* (mitra a infula - biskupské insignie).

¹³ *Sfatá hlava v erbe* (motív rodového erbu Čákiovcov).

- Sapientia Salomonis*¹⁴ (1649)
*S. Gerardus Csanadiensis Episcopus*¹⁵ (1650)
*Pragmaticon Mitrophoricum*¹⁶ (1650)
*S. Stephanus*¹⁷ (1650)
*Magnes Amoris Divini*¹⁸ (1650)
*Sapientia Salomonis in Roboamo Perdita*¹⁹ (1650)

Významnú úlohu nielen pre upevnenie jezuitov na Spiši, ale aj pre rozvoj vzdelania a s ním bezprostredne súvisiacich divadelných drám, zohral spišský prepošt šľachtického pôvodu Matej II. Tarnóci z Dolných Leloviec. Spiš už poznal zo svojho pôsobenia v roku 1639, následne bol prepoštom v rokoch 1648 – 1650, 1653 – 1658 a 1661 – 1667.²⁰ Na Spišskú Kapitulú prišiel 30. júla 1648 na deň sv. Ignáca.²¹ O jeho širokom srdci svedčí poskytnutie vlastnej rezidencie študentom, dvanástim šľachtickým synom. Z roku jeho príchodu je nasledujúci záznam v kronike: „Pribudla morálna teológia, ktorú chvályhodne prednášal páter Ján Klobusiczki. Usporadúval verejné dišputy, raz dokonca aj s vytlačenými tézami. Zapálenosť profesorov a študentov tomuto gymnáziu zakrátko získala dobrú povesť. Výnimočné boli prestavenia, ktoré sa uvádzali na väčšie sviatky. Tak sa stalo, že do našich škôl prichádzali mnohí synovia nekatolíckych šľachticov, dokonca aj zo vzdialenejších častí Uhorska. Aj najosvietenejší generál Horného Uhorska, pán župan František Wesselényi z Hadadu (palatín, kapitán Horného Uhorska), odovzdal do našej výchovy svojho druhorodeného syna Ladislava.“²²

Záznamy kroniky z rokov po 1650 poukazujú na záujem o divadlo v spišskej rezidencii jezuitov: „Okolo sviatku Narodenia Kráľovnej Nebies [8. 6. 1652] bola uvedená pekná divadelná hra. Pri tej príležitosti najdôstojnejší pán biskup Matej Tarnóci štedro odmenil tých, ktorí sa vyznamenali v štúdiách.“²³ Z roku 1663 je nasledujúci záznam: „Na veľkú spokojnosť poslucháčov predniesol na Veľký piatok a na Sviatok Kristovho Tela magister Ladislav Farkas, učiteľ v treťom ročníku, zvyčajné drobné rečnícke výstupy v slovenčine.“²⁴ Tieto záznamy svedčia o zvláštnej pozornosti venovanej slovenčine. Úlohou školskej drámy v jezuitských gymnáziách bolo predovšetkým pestovať latinskú výrečnosť. V prípade Spišskej Kapitulky sa však ukazuje, že školské hry zameriavali svoju pozornosť aj na predvádzanie slovenskej výrečnosti

¹⁴ Šalamúnova múdrosť.

¹⁵ Sv. Gerhard, čanátsky biskup.

¹⁶ O záležitostiach tých, ktorí nosia mitru.

¹⁷ Sv. Štefan.

¹⁸ Príťažlivosť božej lásky.

¹⁹ Šalamúnova múdrosť stratená za Roboama.

²⁰ Ref. 3, s. 28.

²¹ Ref. 4, s. 247.

²² OLEJNÍK, Vladimír. Dejiny spišského kolégia – Dejiny spišskej rezidencie. s. 49. Text zhodný s textom synopsy. Ref. 4, s. 251.

²³ Tamže, s. 54.

²⁴ Tamže, s. 59. Výraz „slovenčina“ nie je v kronikárskych zápisoch bližšie definovaný. Magister Farkas prednášal rečnícke výstupy, čo by nasvedčovalo predvádzaniu výrečnosti v kultúrnej slovenčine. Domnievame sa, že by mohlo ísť o formu slovakizovanej češtiny známu z katolíckych kruhov. Tu by sa žiadal prieskum zachovaných písomností zo Spiša, čo však presahuje rámec tejto štúdie. Predsa možno uviesť aspoň jedno referenčné dielo z tohto obdobia a priestoru. Je ním spevník *Cantus Catholici* z pera pátra Benedikta Szöllösiho vydaný v roku 1655 (druhé vydanie 1670). Pôsobil aj v Spišskej Kapitulke.

a možno opúšťali uzavreté prostredie tried a ráтали s účasťou širšej verejnosti. Zatiaľ sa nepodarilo nájsť záznamy hier alebo synopsisy z kapitulských školských hier v slovenčine, latinské periochy²⁵ sú známe. Všetci adresáti hier uvedení vo venovaní ovládali latinčinu, základnú reč vzdelancov 17. storočia, do takej miery, že nebolo potrebné hru poslovenčovať. Boli to vzdelaní šľachtici (Čáki, Pálfi), členovia kapituly alebo cirkevní hodnostári (Tarnóci).

Študenti jezuitského kolégia

Študentmi kolégií boli len chlapci, čo malo pochopiteľne za následok obsadzovanie ženských postáv mužmi, ako to bolo napríklad v prípade školskej drámy o Judite, ktorú na scéne zosobnil palatín Pavel Esterházy v roku 1648 v Trnave.²⁶ Zo školských predstavení, v ktorých závere sa obyčajne uvádzajú osoby a obsadenie, možno vyčítať nielen zastúpenie jednotlivých tried, poväčšine všetkých, ale aj zloženie študentov. Medzi 41 účinkujúcimi hry *Sapientia Salomonis* boli dvaja grófski synovia (comes) a desiat šľachtici (nobilis). Podľa záznamov z kroník si kolégium hneď od počiatku vybudovalo zvučné meno, čo vzbudzovalo nevôľu na gymnáziu v neďalekom Podolínci, ako sa o tom zmieňuje *Synopsa dejín spišskej rezidence pred rokom 1648*: „Keď sa zdalo, že sa školy rozbehli tak šťastlivo, krakovský palatín sa opäť pohoršoval nad tým, že poslucháči piaristov z Podolínce prechádzajú do našich škôl. Svojim poddaným dokonca prísne zakázal posielat k nám svojich synov. Tých, čo už u nás boli, mali násilím vziať späť a ich rodičia mali byť potrestaní, čo sa uskutočnilo na Ľubovnianskom hrade.“²⁷

To ale neznamená, že by bolo kolégium vyhradené iba študentom vznešenej spoločnosti. Rok po založení kolégia (1648) sa spomína dvadsať chudobných študentov vyživovaných z almužien, ktorí bývali spolu s tromi učiteľmi v dome pri prepoštskej záhrade.²⁸

Sapientia Salomonis quesita et possessa (Vyprosená a vlastnená Šalamúnova múdrosť)²⁹

Hru odohrali študenti kapitulského jezuitského kolégia v roku 1649. Jozef Kuzmík sa domnieval, že jej autorom mohol byť Pavol Szuhai, ale v roku prevedenia hry je zahrnutý v jezuitskom poriadku ako concionator missionarius (misijný kazateľ).³⁰ V ro-

²⁵ Periocha z gr. periechen, „objať, obsiahnuť, pojať“, tu vo význame „obsah“. V humanistickom divadle bolo slovo synonymom k argumentum – stručnému obsahu hry. Jezuiti rozšírili jeho používanie aj na programy so základnými informáciami pre divákov. Sú známe aj periochy reči alebo v latinčine a preklade do inej reči. (Porov. JACKOVÁ, Magdaléna. *Divadlo jako škola ctnosti a zbožnosti. Jezuitské školské drama v Praze v první polovině 18. století*. Praha : Trivium, 2011. ISBN 978-80-7308-360-1, s. 19).

²⁶ Ref. 8, s. 110.

²⁷ Ref. 4, s. 245.

²⁸ Tamže, s. 147.

²⁹ Text – synopsisa hry *Sapientia Salomonis* sa nachádza v Budapešti v knižnici piaristov, kópia je dostupná aj v budapeštianskej Sečeního knižnici (http://nektar2.oszk.hu/LVbin/LibriVision/lv_view_records.html [29.05.2014]). Pre štúdiu bol použitý čiernobiely 8mm negatív z archívu Ústavu divadelnej a filmovej vedy SAV (Porov. STAUD, Géza. *A Magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai I. 1561–1773. Fontes ludorum sceniorum in scholis S.J. Hungariae, Pars prima*. Budapest : 1984, s. 455).

³⁰ LUKE *Catalogi personarum II*: 766.

Titulný list periochy k predstaveniu *Sapientia Salomonis Quæsitæ et Possessa* (Vyprosená a vlastná Šalamúnova múdrosť), 1649. Zdroj ref. 29.

koch 1649 a 1651 bol profesorom gramatiky Ladislav Ignác Mártonfalvai. Jeho možno pokladať za autora školskej divadelnej hry, keďže jednou z úloh profesora gramatiky bolo divadelné hry písať/vyberať a so študentmi našťudovať. Na samotnom programe nestojí jeho meno. Zdá sa, že v jezuitskej divadelnej praxi došlo k návratu stredovekého potlačenia dôležitosti autorstva (neplatí to o odborných textoch). Jezuitská hra sa chápala ako kolektívny produkt celého kolégia.³¹ Dôvodom neuvedenia mena autora mohla byť aj skutočnosť prebratia a našťudovania už známej hry z iného kolégia alebo dokonca z určeného repertoáru, ktorý mohli jezuitskí pátri mať k dispozícii pre vzdelávanie v kolégiách.³²

Hru v scénach predviedlo nové spišské gymnázium počas vianočných prázdnin. Rok sa uvádza v chronostichu.³³ Ten prezrádza, že ide o prvé výročie od založenia jezuitského gymnázia v Spišskej Kapitule, v ktorom poetické cvičenia začali prevítať a stávať sa známymi.

Štruktúra hry

Prolog 1: Syntaxista Christoforus Horváth, z urodzeného rodu, v postave Janusa oslovuje biskupa a prítomnú kapitolu, aby im poprial šťastný Nový rok a uviedol hru pred začiatkom prázdnin.

Prolog 2: Prolog je prvým vystúpením. Jeho úlohou je predstaviť základnú tému divadelnej hry. Ako väčšina nasledujúcich scén, synopsis evokuje scénu a uvádza citát z Písma určený na inscenovanie.

V štyroch nasledujúcich výstupoch sa opisuje Šalamúnova cesta k múdroti. Najprv je to predstavenie Múdrosti ako takej na pozadí citátov z Knihy Múdrosti 6–8. Tie mohli pochádzať z jednotlivých cvičení známych v jezuitskej školskej praxi ako argu-

³¹ POLEHLA, Petr. *Jezuitské divadlo ve službě zbožnosti a vzdělanosti*. Hradec Králové: Pavel Mervart, 2011. ISBN: 978-80-87378-81-6, s. 121.

³² Ďakujem za túto poznámku Andrejovi Mafašíkovi. Je hodnotnou pracovnou hypotézou. Drámy s rovnakými názvami sa skutočne objavujú v európskych archívoch. Napr. je známe staršie vydanie hry *Sapientia Salomonis* od Sixta Bircka z roku 1547 (tu je nevyhnutné porovnať periochu a zápis Bircovej hry predtým, ako sa vyvodí akékoľvek závery), pre hru *Magnes Amoris Divini* je zase k dispozícii zápis hry od Stephaniho Bineta, SJ, archivovaný vo Viedni z roku 1636 (aj v tomto prípade je nevyhnutné ďalšie štúdium materiálu, o to viac, že jezuitskí pátri na Spiši absolvovali noviciát vo Viedni).

³³ Chronostich vyznačuje letopočet zvýraznenými písmenami zhodnými s rímskymi číslicami vo veršovanom nápise. Súčet číslic uvádza letopočet priamo alebo v násobku.

mentum – použitie jediného citátu, v tomto prípade z Biblie, ako inšpirácie pre alegorické prevedenie vyslovenej pravdy.³⁴ Jednotlivé citáty poukazujú predstavujú Múdrost. Tá hľadá tých, ktorí o ňu prejavujú záujem. Zároveň je predstavených množstvo nástrah brániacich Múdrosti spojiť sa s človekom. Spojenie s človekom vyjadruje metafora vtelenia a manželského zväzku. V druhom výstupe od siedmej scény sa prestávajú uvádzať strohé citáty z Knihy Múdrosti. Scénicky sa začínajú stvárňovať ucelené príbehy zo Šalamúnovho života z 1. Knihy kráľov. Doterajšie výpovede zachytené v múdroslovnej zbierke Starého zákona tak dostávajú podobu konkrétnych udalostí z kráľovho života. Zachovávajú pritom poradie jednotlivých udalostí predložené 1. Knihou kráľov tak, že Šalamúna predstavujú ako mladého kráľa ujímajúceho sa moci odstraňovaním nepriateľov jeho otca, teda tých, čo potenciálne ohrozujú jeho moc. Sú to známe postavy biblických rozprávání (Adonias, Semei, Abner, Joab,...).

Múdrost sa zatiaľ neustále usiluje o priblíženie sa ku kráľovi, ale tento pre rôzne prekážky nie je schopný úplne sa jej otvoriť. Posledný, štvrtý výstup konečne pripravuje Šalamúna na prijatie múdrosti. Tretia scéna je vrcholným vyjadrením Šalamúnovho prijatia múdrosti, keď sa Šalamún odrazu ocitá pod betlehenskou skalou – jaskyňou, kde sa s Múdrostou zasnúbi a pochopí, že jeho potomkom bude Mesiáš. Záverečné scény opisujú Šalamúnovo múdre vládnutie po tomto spojení sa s Múdrostou.

Posledný výstup inscenuje obdivnú návštevu dvoch známych starozákonných panovníkov, kráľa Hirma z Týru a kráľovnej zo Sáby. Naznačuje sa tým budúca poklona cudzích mudrcov potomkovi, ktorý vzíde z pokolenia múdreho kráľa Šalamúna, čo je v perioche o rok neskoršie predvedenej hry *Magnes Amoris Divini* (Príťažlivosť božej lásky) výslovne uvedené.

Epilóg vyzdvihuje triumf múdrosti a priamo ju prepája s pôsobením osloveného biskupa a kapituly, teda tých, ktorí umožňujú vzdelávanie a rozvíjanie múdrosti v jezuitskom gymnáziu v Spišskej Kapitule. Vystihuje to záverečný citát z Knihy Múdrosti (Múd 6,26): „Množstvo mudrcov je šťastím pre svet, múdry kráľ je požehnaním pre národ.“

Jednotlivé dejstvá a vystúpenia sú popretkávané nedejovými časťami, tzv. chórmi³⁵ a medzihrami³⁶. Sú to všetko typické prvky jezuitských školských drám z obdobia 17. – 18. storočia. Tri chóry a tri medzihry oddeľujú časti drámy. Kým prvá medzihra a tri nasledujúce chóry súvisia priamo s dejom hry a ostávajú v kontexte biblickej predlohy, medzihry posledného piateho dejstva vnášajú do tohto homogénneho sveta svet blízky súčasníkom v podobe alegorického vystúpenia slobodných umení (Gramatika, Rétorika, Didaktika, Aritmetika, Geometria, Astrológia a Muzika), či porovnaním Šalamúnovej múdrosti s humanizmom oživenými grécko-latin-skými autormi. Medzihry tak vytvárajú priestor pre alegorické postavy slobodných umení, typické pre humanisticko-renesenčnú drámu, čo potvrdzuje názor V. Černého o pokračovaní humanisticko-renesančnej drámy v jezuitských školských hrách.³⁷

³⁴ Ref. 25, s. 45.

³⁵ Chorus v periochách označuje medzihru na oddelenie jednotlivých častí drámy. Nie je súčasťou dejstiev a na obsah hry nadväzuje len sprostredkovane. Bol odľahčujúcim prvkom samotného deja a poskytoval divákovi priestor na „oddych“. (Porov. KAČIC, Ladislav. *Jezuitská školská hra a hudba na Slovensku v 17. – 18. storočí*, s. 178).

³⁶ Ref. 25, s. 82.

³⁷ ČERNÝ, Václav. *Barokní divadlo v Evropě*. Praha : Pistorius & Olšanská, 2009. ISBN 9788087053331, s. 147.

Periocha hry *Sapientia Salomonis* a možnosť rekonštrukcie drámy

Zachovaná synopsa divadelnej drámy *Sapientia Salomonis* je v porovnaní s inými dochovanými synopsami obsažnejšia. Kým hra *Magnetes amoris divini* obsahuje iba popis jednotlivých dejstiev s uvedením základnej témy scén, táto synopsa okrem prvého dejstva obsiahnejšie približuje aj jednotlivé scény. Pri porovnaní s osobami, obzadením a scénami v závere sa dá s relatívnou istotou navrhnúť scenár aj javisková podoba jednotlivých scén.

Zoznam postáv a skupiny vystupujúcich s názvom scény:

Šalamúnova sála: Kráľ Šalamún, Šalamúnov duch, biblické postavy: Ahizar, Salebim, Gabar (Uriho syn 1 Kr 4,19), Zengaber, Ahiáš (Sisarov syn, pisár 1 Kr 4,6), Banajáš (Jojadov syn, veliteľ vojska 1 Kr 4,4). V *Šalamúnovej sále* vystupujú čnosti: Múdrose, Opatrnosť, Spravodlivosť, Odvaha s Pokojnom, Štedrosťou a Janusom, starým rímskym bohom začiatku a konca s dvoma tvármi. Popri tom by v tomto priestore mali vystupovať aj rozkoše a slasti, ako aj starozákonné postavy: Adonias, Semei, Abner a Joab, tiež Lucifera, Adama a Absolóna. Ďalej vystupuje päť zmyslov: Sluch, Hmat, Zrak, Chuť, Čuch. K nim pristupujú alegorické postavy Erynnis a Dlhý život, ako aj Svet a Atlas nesúci svet. Nakoniec je tu aj šesť postáv lásky a dve ženské postavy.

Sála kráľa Hirama: Vyslanec kráľa Hirama so sprievodom.

Sála kráľovnej zo Sáby: Kráľovná (zo Sáby) so sprievodom.

Postavy medzihier: Staphilus, Dromilus, Furno, Irus, Satyrovia, Smrť.

Množstvo postáv poukazuje na úmysel zapojiť do predstavenia čo najväčší počet žiakov.

Magnes Amoris Divini (Príťažlivosť božej lásky)³⁸

Hra bola predvedená v roku 1650 v Spišskej Kapitule. Venovanie patrí palatínovi a uhorskému miestodržiteľovi Pavlovi Pálfimu z Erdódu. Na úvodnej stránke sa oznamuje, že je to zároveň rok, v ktorom k humanitnej triede gymnázia bola pripojená aj najvyššia trieda Rétoriky.

Synopsa sa začína trojstranovou oslavnou rečou na mieste preslovu (proloquium). Vyzdvihuje sa v nej miesto a postavenie Pavla Pálfiho v Uhorskom kráľovstve, pričom kľúčovou metaforou celej reči je magnetizmus, magnetická sila, ktorá sa súčasníkovi môže zdať nepochopiteľná a cudzia, dobovému poslucháčovi ale znela moderne, nápadito a vznešene. Rečník sa pri rozvíjaní témy odráža od základných symbolov súvisiacich s Pálfiovcami. Na začiatku robí narážku na erb, vzápätí zachytáva a rozvíja krstné meno Pavol v spojení s božou láskou, ako ju ospevuje apoštol Pavol. Rôznymi spôsobmi vyzdvihuje palatínove zásluhy, počnúc zásluhami pri vzniku jezuitského kolégia v Spišskej Kapitule a ďalšími veľkými počinmi v celom Uhorsku, nevynímajúc ochranu pred Ottomanskou ríšou, teda aktuálnym tureckým ohrozením. V slávnostnej reči prichádza aj k vysvetleniu pôvodu metafory príťažlivosti/magnetickosti lásky od Hematitu,³⁹ pričom ale upozorňuje, že mieni nie prirodzený

³⁸ Pre štúdiu bol použitý negatív z archívu SAV UDF. Porov. STAUD, Géza. *A Magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai I. 1561–1773. Fontes ludorum scenicorum in scholis S.J. Hungariae, Pars prima*, s. 456.

³⁹ Hematit alebo krveľ (Fe₂O₃) je minerál s vysokým obsahom železa (až 65 %). Pri zohrievaní sa stáva magnetickým.

NOMINA ACTORUM.		Aula Regis Hiram.	
Rex Salomon: <i>Joannes Mphya, Poeta.</i>		Legatus: <i>R. D. Ignatius, Patricius, Theol. mir. Aud.</i>	
Genius Salomonis <i>(Com. Ludis) de Crak, Infirm.</i>		Tyriz } <i>Andreas Hermath, Syntax;</i>	} Princip
Aula Salomonis.		} <i>Pandus Palatinus, Theol. mir. Aud.</i>	
Alizar: <i>Andreas Hermath Nob. Illeg. Syntaxista.</i>		} <i>Joannes Ormanich,</i>	
Salebim: <i>Pandus Palatinus, Bolesimus, Theolog. Mir.</i>			
		Aula Reginae Sabz.	
Gabar: <i>Stephanus Negylfency, Nob. Illeg. Syntax;</i>		Regina Sabz: <i>Petrus Fekes Nob. Illeg. Poeta.</i>	
Zengabor: <i>Ladisl. Kárvilgá, Nob. Illeg. Grammatist.</i>		} <i>Sigismundus Chemicus,</i>	} Grammat.
Ahiz: <i>Joan. Rolof, Grammatist.</i>		} <i>Georgius Laki,</i>	
Banaia: <i>Jacobus Vincius Moravus, Theol. mir. Aud.</i>		} <i>Pandus Dolatinus,</i>	
		} <i>Samuel Bertus, Infirmus.</i>	
		Variorum.	
		Voluptas: <i>Petrus Fekes, Poeta.</i>	
		Voluptuosus: <i>Joannes, Laki,</i>	} Grammat.
		} <i>Horvath, Chemicus,</i>	
		} <i>Jacobus,</i>	} Princ.
		Vindicta: <i>Michael Horvath, Grammat.</i>	
		Principes: <i>Adonax, Joan. Co. Princep.</i>	
		} <i>Semes, R. D. Ignatius, Mores, Theol. Aud.</i>	
		} <i>Abner, Stephanus Theol. Syntaxista.</i>	
		} <i>Joab, Pandus Palatinus, Theol. mir. Aud.</i>	
	Aula		Umbra

Časť negatívnu periochy k predstaveniu *Sapientia Salomonis Quesita et Possessa* s menami účinkujúcich a so základným opisom javiskových scén (*Aula Salomonis...*). Archív Ústavu divadelnej a filmovej vedy SAV.

fenomén, ale jeho prenesený význam označujúci príťažlivosť božej lásky. Ten sa prenáša aj na príťažlivosť rímskeho kameňa/Petra, čo sa premieta do príťažlivosti Otca vlasti, miestodržiteľa – Patriae Pater et Prorex (hra s písmenom P z mena palatína Pálfiho).

Štruktúra hry

Hra *Magnes Amoris Divini* má päť dejstiev pravidelne nasledovaných chórmí a medzihrami.

Prvé dejstvo so štyrmi scénami vyjadruje základnú myšlienku magnetizmu. Nápadito sa tu spája staroveká legenda o nájdení a pôvode zvláštneho kameňa, ktorý má schopnosť príťahovať kovové veci, s udalosťou narodenia Krista a prítomnosti pastierov. Podľa starovekej legendy zvláštny kameň objavil pastier Lukrécius (98 – 55 pred Kr.) neďaleko starovekého mesta Magnézie nad Meandrom (dnešné Turecko). Od miesta nálezu dostal názov.

Prepojenie vytvára postava pastiera v legende a postavy pastierov v Evanjeliu podľa Lukáša (Lk 2,8-20). Dôležité je hneď prvé vyjadrenie o múdrosti pastiera, ktorý si všimol zvláštny jav. Takto sa nebeská božia múdrosť zjavila na zemi. Slovo *múdrosť* je zároveň v kurzíve, čo v synopse platí pre kľúčové slová drámy. Rovnako v kurzíve je zapísaný aj *pravý Dobrý pastier* (*Vere Pastor Bonus*), ku ktorému je múdry antický pastier prirovnaný. Tretím kurzívou vyznačeným slovom je *magnetizmus*. Základný obraz predstavuje tvrdé kovové srdce človeka príťahované do Betlehema.

Chór spĺňajúci úlohu medzihry poukazuje na skutočnosť využitia príťažlivosti božej lásky na spútanie zbraní a ohlásenie pokoja na zemi.

Druhé dejstvo sa venuje božej magnetickej čnosti – príťažlivosti, akou sú pastieri príťahovaní do Betlehema a rovnako ľudia navzájom zo všetkých svetových strán.

V chóre vystupujú snom omámení pastieri. Nebeský duch predstavuje trojakú príťažlivosť s úmyslom poukázať na Božiu Trojicu rôznymi symbolmi číslanky tri. Božiu Trojicu symbolizuje trojaká podoba jedného slnka.

Medzihra I: Pastieri sa zobudia zo sna. Uvedomujú si skúsenosť magnetickej, čo ich pohla k novému chápaniu príťažlivosti.

Tretie dejstvo uvádza na scénu troch kráľov známych z Matúšovho evanjelia (Mt 2,1-9), pritiahnutých do Betlehema magnetickej božou láskou (*Magnete Amoris Divini*). Prirovnávajú sa ku kráľovnej zo Sáby a sú pritiahnutí podobnou silou, aby sledovali hviezdu. V Betleheme sa ubytujú a Herodesa sa pýtajú na „*Magnete Amoris Divini*.”

Medzihra II: Pozornosť sa znova upiera na pastierov a ich opatrnosť, z ktorej sa dokážu poučiť. Pochopia, že magnetickej je silou, ktorá vie pritiahnúť troch kráľov.

Chór: Srdcia rozličných ľudí príťahuje láska rôznymi spôsobmi, jednoduchosťou košiara, svätosťou alebo učenosťou.

Štvrté dejstvo sa v štyroch scénach venuje Herodesovi a narušeniu pokoja. Začína sa strachom, ktorý prenikol Herodesa a celý Jeruzalem podľa Mt 2,3-8, a skúmaním starých biblických, delfských a rímskych prorociev. Herodes jej vykreslený ako ten, koho magnetickej božia láska nepríťahuje (ako magnet jedným pólom príťahuje, opačným odpuďuje).

Chór: Herodesov duch je skúšaný v Jordáne a zatiaľ, čo sa hviezda zjavuje nad betlehemskou skalou a príťahuje božou láskou, Herodes strojí úklady.

Piate dejstvo opisuje Herodesov strach a vraždenie, potom, čo mudrci inou cestou odišli z Betlehema. Je človekom, ktorého sa príťažlivosť božej lásky nedotkne.

Chór: Príťažlivosť nenápadne príťahuje duše tápajúce v tme, aby ich viedla k neskej sláve.

Epilóg: Božia príroda ponúka podivuhodné prírodné javy príťažlivosti známe aj z medicíny (spojené s miestami v Palestíne: En Gedi, Tiberias,...). Ale sú aj takí, čo vnímajú svet na spôsob bezbožného Herodesa. Záverom sa odporúča oddať sa príťažlivosti, ktorej vrchol a dovršenie symbolizuje betlehemská jaskyňa.

Analógia s hrou *Sapientia Salomonis*

Múdrose, králi (nie mudrci) porovnaní s kráľovnou zo Sáby, pastieri rovnako prirovnaní ku kráľovnej zo Sáby, betlehemská jaskyňa – to sú kľúčové slová, ktoré spájajú vianočnú hru s hrou *Sapientia Salomonis*, odohranou v Spišskej Kapitule o rok skôr. Možno sa domnievať, že autorom hry je ten istý človek, ktorý takto zanechal intertextuálny podpis v dvoch skúmaných scénických predstaveniach, hraných v rovnakom čase pred Vianocami.

V hre *Magnes Amoris Divini* učiteľ demonštruje schopnosť originálnym spôsobom spojiť modernú vedeckú tému s biblickým textom. Pre pochopenie aktuálnosti témy magnetizmu v polovici 17. storočia je nevyhnutné nahliadnuť do konkrétnej doby na miesto magnetizmu vo vede, teológii a v umeleckom prevedení.

Magnetizmus v 17. storočí

O magnetizme sa vedelo už v staroveku. V skorom Platónovom diele *Ion* vedie jeho učiteľ Sokrates fiktívny dialóg z efezským Ionom. Sokrates vysvetľuje inšpiráciu pôsobiacu v Ionovi ako božiu silu podobnú magnetizmu: Hýbe tebou božia sila podobná skale, ktorú Euripides nazýva magnetom. Všeobecne je známa ako Herakleina skala. Pripomína obraz magnetu, na ktorom visí prsteň, ten zmagnetizovaný priťahuje ďalší prsteň a dokáže vytvoriť akoby reťaz prsteňov visiacych jeden na druhom. Magnet prirovnáva k múze, prstene k poetom. Ako magnet priťahuje kovové prstene a svojou silou pôsobí na železo, takže môže vytvoriť reťaz, podobne ako inšpirácia a nadšenie, ktoré poéta vyžaruje medzi ľuďmi.⁴⁰ Aristoteles v trojzväzkovom spise *O duši (De Anima)* spomína už Tálesa z Miléty (625 – 545 pred Kr.), ktorému boli známe magnetické vlastnosti zvláštneho kameňa.⁴¹

Cirkevní otcovia prebrali a udomácnili známe magnetické vlastnosti v kresťanskej teológii. Kristus sa v ich učení stáva magnetickou – príťažlivou silou. Kapadóčan Gregor Naziánsky (329 – 289) v jednej zo svojich rečí píše: „Spolu s veľkým obrazom Boha, On (Kristus) priťahuje aj moje telo, ktoré mi slúži, tým istým spôsobom ako magnetický kameň priťahuje čierne železo.“ Hieronym (331 – 420) aj Augustín (354 – 430) vo svojej teologickej argumentácii využívali magnetizmus. Fenomén sa udomácnil prostredníctvom patristického vplyvu aj v kresťanskom učení nasledujúcich období. Stal sa súčasťou čítania „knihy prírody“. Aj keď obrazy o magnetickej sile neboli také rozšírené ako alegórie zo sveta zvierat, ostávali súčasťou výkladu duchovných vecí pomocou prírodných fenoménov. Počas baroka sa magnetizmus znova začína tešiť veľkej obľube. Z predchádzajúceho obdobia je známe videnie Brigity Švédskej (1303 – 1373). V zjavení k nej hovorí Kristus: „Ak sa ma rozhodneš milovať celým srdcom a okrem mňa po ničom netúžiš, pritiahnem ňa k sebe láskou, ako magnet, ako kameň, čo k sebe priťahuje železo a objímam ňa svojím ramenom...“⁴²

Ilustrácia z emblematického diela *Pia Desideria* od Hermanna Hugone. Zdroj ref. 43.

⁴⁰ VERMEIR, Koen. *Magnetic Theology as a Baroque Phenomenon*, dostupné na <https://mail.google.com/mail/u/0/?hl=sk&pli=1#inbox/1455fbee24a42f8a?projector=1> [29.05.2014], s. 3.

⁴¹ ARISTOTELES. *De Anima*, i. 2; 405a 19.

⁴² BRIGITA Švédska, *Revelationes*, Liber I., cap. 3. <http://www.umilta.net/bk1.html> [29.05.2014].

Ilustrácia z emblematického diela *Amoris Divini Emblemata* od Otta von Venne.
Zdroj ref. 44.

Magnetická sila bola obľúbeným motívom v emblematickej literatúre 17. storočia. Symbolom príťažlivosti božej lásky bola slnečnica. Verilo sa, že otáčanie sa rastliny za slnkom je spôsobené božou magnetickou príťažlivosťou. Reprezentatívne znázornenie ponúka emblém od Hermana Huga (1588 – 1629) z knihy *Pia Desideria*⁴³ a od Otta Van Venne z diela *Amoris Divini Emblemata* (1655 – 1629). Slnko bolo konštantne považované za symbol Boha a Krista.⁴⁴

Teologické obrazy reflektovali dobové vedecké bádania. Pre obdobie 17. storočia ostáva smerodajným dielo Williama Gilberta (1544 – 1603) *De Magnette* z roku 1600. Stalo sa východiskom pre fyzikov, filozofov aj teológov. Gilbert vytvára novú paradigmu v naturálnej filozofii. Jeho nepopierateľným prínosom bolo experimentálne skúmanie problematiky magnetizmu a zavrnutie všetkých druhov okultných vysvetlení a praktík.⁴⁵

Vplyv učenia o magnetizme sa dostával do mnohých oblastí, kde sa zvláštny fenomén inšpiratívne využíval. Pre myšlienkové prepojenie jezuitskej drámy *Magnes Amoris Divini* by referenčným dielom mohlo byť trojväzkové dielo *Magnes sive De Arte Magnetica* z roku 1643, alebo *Ars Magnesia* z roku 1631 od jezuitu Athanasia Kirchera (1602 – 1680).⁴⁶ Hneď v úvode vysvetľuje etymológiu slova magnetismus

⁴³ HUGONE, Hermanno. *Pia Desideria*. Antverpy : 1624, 134, dostupné na <https://archive.org/details/piadesideriahugo00hugo> [29.05.2014].

⁴⁴ VENE, Otto van. *Amoris Divini Emblemata*. Antverpy : 1660, 39, dostupné na <http://libsysdigi.library.uuic.edu/OCA/Books2010-01/amorisdiviniembl00veeno/> [29.05.2014].

⁴⁵ Ref. 40, s. 6.

⁴⁶ Atanasius Kircher bol povoláný v roku 1633 cisárom do Viedne ako Keplerov nástupca. Pôsobil ako matematik habsburského dvora. Vo svojom diele *Mundus Subterraneus* (Podzemný svet), publikovanom

odvolávkou na Lukrécia a Plínia, čo sa pravdepodobne odráža aj vo formuláciách prvého dejstva hry *Magnes Amoris Divini* v synopse o rozpoznaní javu magnetizmu pastierom – objaviteľom a pastiermi priťahovanými k novonarodenému Mesiášovi.

Názny Kircherových myšlienok magnetickej teológie možno nájsť aj v druhom chóre v závere druhého dejstva. Snom omámení pastieri tu vidia nebeského ducha. Ten prirovnáva magnetično k trojakému slnečnému zjavu na nebi, ktoré súvisí s učeníom o Božej Trojici. Tu sa spája dobové myslenie a Kircherovo vysvetlenie magnetizmu s Augustínovým učením o Trojici. Augustín v diele *O Trojici (De Trinitate)* rozoznáva Trojicu ako toho, kto miluje (Otec), toho, kto je milovaný (Syn) a ako lásku medzi nimi (Svätý Duch). Kircher prirovnáva tri magneticke vlastnosti božej lásky z uvedeného Augustínovho učenia. V závere svojho diela zhŕňa svoj metafyzický prístup k problematike a vyjadruje sa ešte raz k Trojici a k magnetickej symbolike: Magnet je symbolom Božej Trojice. Zároveň je princípom súdržnosti univerza. Spomína, že v tretej knihe opisuje rôzne magneticke javy v *theatro mundi*⁴⁷ (divadle sveta), ktoré sú svedectvom celkovej súdržnosti mikrokozmu aj makrokozmu.⁴⁸ V samej podstate je Boh ten, kto vytvára súdržnosť celého sveta na spôsob magnetickeho pôsobenia, je *mudi totius nexum* (jednotiacim prvkom celého sveta).⁴⁹ Potom upozorňuje na trojakú pôsobnosť tohto jediného princípu. Boh Otec priťahuje k sebe každého človeka podľa pravdy, ktorú vyjadril Kristus v Evanjeliu podľa Jána: Nik nemôže ku mne prísť, ak ho Otec nepriťahuje (Jn 6,44). Druhým pôsobením je pôsobenie v Synovi, Ježišovi. Je to poriadok/usporiadanie podľa Otcovej múdrosti. Tretím je pôsobenie Svätého Ducha. Ten navzájom spája všetko bytie. Tak každé stvorené bytie je napojené na pôvodcu, ktorý naň pôsobí trojakým spôsobom.⁵⁰ Niekoľkokrát je pritom zdôraznená múdrosť pochádzajúca od Otca, prítomná vo svete v mnohorakých podobách. Podčiarkuje sa tým priamy vzťah múdrosti k správne pochopeniu magnetickeho javu ako odkazu na božiu priťažlivú silu vo svete na jednej strane a na pochopenie tajomstva Božej Trojice na strane druhej.⁵¹ Okrem toho Boha vníma ako večné svetlo, čo všetko povoláva k bytiu. Slnko je jeho prirodzeným symbolom. Aj tu sa aplikujú tri rozdielne pôsobenia slnečného svetla a na Trojicu: Otec je nekonečné večné svetlo – slnko s jeho viditeľnou i neviditeľnou pôsobnosťou, Syn je vyžarovaním slnečného jasu a Svätý Duch je teplom, ktoré prináša. Kircher publikoval o desať rokov neskôr dielo o magnetickej teológii, v ktorom rozvinul tieto myšlienky.

v roku 1678, využíval aj poznatky z dobových výskumov baní v Banskej Štiavnici a v Kremnici (za upozornenie na túto skutočnosť ďakujem S. Zavarskému). Vo vtedajšom Uhorsku musel byť známy a čítaný. V Biskupskom archíve v Spišskej Kapitule sa nachádza jedno z jeho pojednaní (KSK 0852), tlač Trnavskej univerzity z roku 1729.

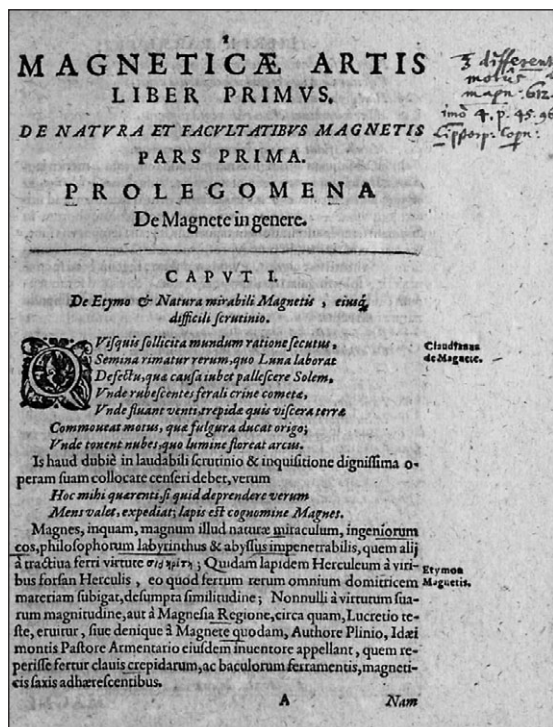
⁴⁷ *Theatrum mundi*, výraz odvodený od *theatrum vitae humanae*, je pojem spájaný predovšetkým so 17. storočím, v ktorom „divadlo“ a „svet“ sa odrazu javia ako dve veličiny. Tie možno pochopiť na základe ich vzájomného vzťahu (porov. FISCHER-LICHTE, Erika. *Dejiny drámy*, s. 119). Zdá sa, že Kircher používa toto spojenie v podobnom zmysle z perspektívy vtedajšieho vedca. Aj keď formulácia bola zaužívanou metaforou obdobia renesancie a baroka pre pominuteľnosť sveta, v Kircherovom podaní má pozitívny význam, podobne ako napr. v hre Pedra Calderóna de la Barcu *El gran teatro del mundo (Veľké divadlo sveta, 1645)*, kde si Boh pripravuje divadelné predstavenie vo svete – javisku s ľuďmi – hercami. Samotná hra predstavuje život.

⁴⁸ KIRCHER, Athanasius. *Magnes sive De Arte Magnetica. Coloniae Agrippina, 1643*, s. 790.

⁴⁹ Tamže, s. 790.

⁵⁰ Tamže, s. 791.

⁵¹ Tamže, s. 792.

Kircher, A. *Magnes sive De Arte Magnetica*, 1643.

Magnetizmus v súdobej poézii a v divadle

Magnetizmus ako jav našiel svoje vyjadrenie aj v poetickom a divadelnom preja-ve umelcov 17. storočia. Príkladom je báseň Johna Donna *An Anatomy of the World*, napísaná pri príležitosti prvého výročia úmrtia Elizabeth Drury (1612), kde opisuje vlastnosti zosnulej dámy javom magnetickej príťažlivosti:

She that should all parts to reunion bow,
She that had all magnetic force alone,
To draw, and fasten sund' red parts in one.⁵²

Príkladom vedomosti magnetického javu s civilným charakterom je divadelná hra Bena Johnsona *Alchymista* z obdobia alžbetínskej drámy. Komédia v piatich dejstvách z roku 1610 necháva alchymistu Ošmeku hneď v prvom dejstve radí nasledovné:

⁵² Ona, čo by mohla všetky časti primäť k spojeniu / ona, čo mala naraz všetku silu magnetu / aby zložila a stmelila aj črepy v jedno. (voľný preklad). DONNE, John. *The Complete English Poems*. SMITH, A.J., ed. London : 1986, s. 276. Úvahy o smrti Elizabeth Drury poukazujú na súvislosť medzi jej odchodom zo sveta a krehkou pomínutelnou povahou celého sveta, čo je vyjadrené v podnadtise básne: *An Anatomy of the World*.

Áno.

Pod prah zakopte magnet, ktorý pritiahne fešákov s ostrohami;
ostatní za nimi prídu sami.⁵³

Komédia tohto istého autora nesie príznačný názov *Magnetická dáma* (*Magnetic lady*⁵⁴), bola uvedená v roku 1632 a publikovaná v roku 1641.

Príkladom zo španielskej dobovej divadelnej tvorby je časť monológu hlavnej postavy Dona Fernanda v hre *Vytrvalý princ*, v ktorom pomocou prírodných fenoménov zdôvodňuje prednosť morálneho postoja pred poslušnosťou kráľovi žiadajúcejmu zlo:

A ten démant, před nímž magnet
přitažlivou silu ztrácí,
protože je pod přísahou poslušnosti svému vládci?
Sám ten démant není schopen
zakrýt v sobě vrypy zrady,
kydž se do něj rydla ryla,
nenechala na něm, šrámy,
a on se sám od sebe teď
v tisíc střepů drolí v dlani.⁵⁵

K problematike magnetizmu v hre *Magnes Amoris Divini* možno záverom skonštatovať, že jezuitský páter naštudovaním hry smeroval ďaleko za horizont učenia, cvičenia a predvádzania latinskej výrečnosti. V hre dokázal prepojiť viacero vedných disciplín prednášaných počas štúdia v jezuitskom kolégiu a zároveň ich vyjadriť umelecky hodnotne aj z pohľadu dnešného kritika.

Jezuitské aktivity v Spišskej Kapitule neboli vo svojej dobe ojedinelým alebo výnimočným fenoménom, akoby sa to súčasníkovi mohlo zdať. Boli súčasťou celospoločenského javu známeho ako *theatrum mundi*. To, že sa mu nevyhli ani končiny Spiša, len poukazuje na prepojenosť tejto časti monarchie s Európou 17. storočia, schopnou recipovať, pestovať a predvádzajúť dobový kultúrny prejav s patričnými náležitosťami.⁵⁶

JESUIT THEATRE IN SPIŠSKÁ KAPITULA DRAMA FROM THE MIDDLE OF THE 17TH CENTURY

Miroslav VARŠO

At a time when the elements of theatre were introduced into the everyday life of European royal courts, whether it was a strict Spanish court ceremony in Madrid,

⁵³ JOHNSON, Ben. *Alchymista*. Prel. BLAHO, Stanislav. In *Alžbetínska dráma*. Bratislava : Tália-press, 1994. ISBN 80-85718-14-6, ss. 73 – 195

⁵⁴ <http://hollowaypages.com/jonson1692magnetic.htm> [29.05.2014].

⁵⁵ CALDERÓN DE LA BARCA, Pedro. *Vytrvalý princ*. Zo španielskeho originálu *El principe constante* prel. MIKEŠ, Vladimír. Praha : Artur, 2006. ISBN 80-86216-80-2, s. 107.

⁵⁶ Srdečne ďakujem A. Hlaváčovej za lektúru rukopisu a množstvo podnetných pripomienok.

Royal Court in Vienna, or the French court ceremony, such tendencies influenced also the ways of staging religious events. Magnificent processions during major Christian holidays, announcements of the saints, carrying of relics became an impressive self-representation. It was the religious influence of the period which brought new impulses into drama. Horizontal of human world, which inspires commedia dell'arte and Elizabethan theatre, is completed by the vertical: Baroque Drama extends „from heaven through the world to hell.“ As such, it represents the restoration of the medieval cosmos transcendent. The basis of Baroque theater represents tension between immanence and transcendence and every event on stage is part of the history of salvation. The focus of our research is on the Jesuit College in Spišská Kapitula, representing a participation of northeastern part of the Austro-Hungarian monarchy on the rich cultural life of Baroque Europe. General tendency towards dramatisation of life is represented, inter alia, by tireless creative activity of the Jesuits, supported by a few individual members from among the nobility and clergy. The author examines the preserved documentation for the productions *Sapientia Salomonis Quesita et Possessa* (1649) and *Magnes Amoris Divini* (1650).